

Анатолій БАГНЮК
головний редактор "Замку"

ВІН КРЕМЕНЩО ПРИНІС

Поза всяким сумнівом, музична аура кременецької родини Вериківських зійшла з небес, а багато її представників високий дар музиканта отримали з Божої ласки. Музично-пісенний дух сім'ї відтворюють спогади доньки композитора Михайла Вериківського Ірини, опубліковані в 1973 році мистецтвознавчим часописом "Народна творчість та етнографія" у передмові до добірки матеріалів "Пісні в записках М.І.Вериківського": "Це було 25

років тому в Кременці, на Тернопільщині. На Туницькій вулиці в будинку Вериківських біля старенької хворої матері Євдокії Якимівни зібралися майже всі її діти. Серед них був і Михайло Іванович Вериківський. Йому тоді вже було за п'ятдесят. Як і в далекому минулому, щовечора всі разом співали, вмотивувавши біля материного ліжка, дехто просто на долівці. Євдокія Якимівна згадувала давні пісні — і ті, що їх співали її мати та батько-чумаки, і ті, які вивчила від своїх подруг іздебільшого на весіллях. Знала їх ця жінка-трудівниця дуже багато. "Якби всі ці пісні стали враз переді мною, — говорила вона, — то, їй-Богу, ним можна було б і пліт загородити". Мати згадувала їх, співала скільки могла, син Михайло нашивдурчух записував.

Так з'явилася збірка пісень Кременеччини в записках М.І.Вериківського. Для дослідників пісні вони становили значний інтерес, бо тут були волинські варіанти найвідоміших народних пісень і тут проявляються фольклорні зацікавлення композитора Михайла Вериківського, який здійснив обробку 26 давніх народних пісень. В 40-х роках композитор створив фортепіанний цикл "Волинські акварелі", що складається з п'яти творів, тематично пов'язаних з легендами рідного краю. Крім цього, Михайло Вериківський написав три романи на слова ще одного видатного уродженця Кременця, польського поета Юліуша Словацького.

Серед українських композиторів, які створили світову славу національної музичної культури, визначне місце належить кременчанину Михайлу Вериківському, котрий розпочав свої життєві мандри 120 років тому, 21

листопада 1896 року у нашому старовинному місті, на одній із найстаріших його вулиць — Туницькій. Зростав він в атмосфері любові та пошани до музики, особливо до народної пісні. Вдома співали всі — від малого до великого. Неабиякі музичні здібності малий Михасько виявив у школі, і йому, дев'ятирічному, навіть доручали керувати шкільним хором. Навчаючись у міському училищі,

Михайло співав в архієрейському хорі високої кваліфікації, в репертуарі якого були хоріві твори Бортнянського, Березовського, Веделя. Хоровий спів був захопленням родини Вериківських. У їхньому домі часто збиралися друзі, дорослі і діти, влаштовували своїми силами концерти і цілі музичні вистави, в яких малий Михасько брав найактивнішу участь.

Нові можливості для розвитку власних музичних здібностей відкрилися перед Михайлом під час навчання в Кременецькому комерційному училищі, де вчили гри на музичних інструментах. Тут він навчався гри на віолончелі, фортепіано, керував хором і оркестром народних інструментів. У цей же період робить свої перші композиторські спроби — написав цикл романсів. Навесні 1914 року Михайло Вериківський поступає до Київської консерваторії. Навчався у класі композиції Болеслава Яворського, який у підготовці композиторів велику увагу приділяв

народній пісні, але не лише прищеплював любов до пісенної народної творчості, а й учив розкривати і творчо використовувати її багатство через всебічний розвиток фольклорних музичних образів. Учні Яворського, в тому числі й Вериківський, керували хоровими колективами на підприємствах, що було ефективним засобом удосконалення практичної складової їх професійної майстерності як музикантів і композиторів.

З перших кроків професійної композиторської діяльності Вериківський постійно звертається до музичного фольклору. Хорові обробки, виконані молодим композитором ще в роки навчання в консерваторії, позначені глибоким проникненням у суть народної пісенності, в характер народного багатоголосся. Всі вони були надруковані, багато з них увійшли до репертуару хорів, серед яких "Коліскова", "На городі та все білі маки", "Ой дзвони дзвонять" та інші. У ці ж студентські роки юний композитор написав хор "На майдані", хорову поему "Гайдамаки", реквієми пам'яті М.Лисенка та М.Леонтовича, сонатне алегро, прелюдії й інші фортепіанні п'єси, романси.

До композиторських починань додаються перші кроки в педагогічній та диригентській діяльності: він веде курс сольфеджіо в консерваторії, диригування — в Музично-драматичному інституті ім.М.Лисенка, цикл музичних дисциплін — на педагогічних курсах ім.Б.Грінченка. Був деканом диригентського факультету та проректором згаданого інституту ім. М.Лисенка. З 1920 року керував Українським національним хором, з яким підготував багато творів українських та зарубіжних композиторів. Саме для цього колективу Кирило Стеценко написав дві обробки галицьких пісень "Кей ми прийшла карта" і "Чуєш, брате мій".

Характерна риса музичного життя 20 — 30-х років минулого століття — організація масових музичних свят з виступами тисячних колективів. У таких святах М.Вериківський брав участь як диригент: він диригував зведеними хорами й оркестрами на масових торжествах, зокрема на відкритті ланцюгового мосту в Києві. Поряд з педагогічною і виконавською діяльністю Вериківський інтенсивно творить: його композиторський доробок поповнюється романсами, піснями (особливо пісенними циклами для дітей), музикою до театральних вистав, циклами хорів. До найкращих творів цього періоду належить хор "Коваль" на слова Івана Франка, а також "В час пожеж", "Під прапором чорним", "У багряноту саяві".

На творчості композитора відбилися

творчі шукання музикантів 20-х років, боротьба різних мистецьких тенденцій, з'явилась орієнтація на модерні музичні течії Європи, на що він відгукнувся модерністичним твором "Гімни святій Терезі". Необхідно згадати, що в ті роки Михайло Вериківський був головою Музичного товариства ім. М.Лисенка. В 1926 році композитора призначили диригентом Київського оперного театру, де він працював над творами вітчизняних і зарубіжних класиків, поставив свій балет "Пан Каньовський". Як диригент композитор виїздив із симфонічним оркестром на гастролі, а в 1930 році дав у Москві перший концерт із симфонічних творів українських композиторів. Цього ж року він закінчив балет "Пан Каньовський" на сюжет відомої народної пісні "Про Бондарівну".

Першою оперою Михайла Вериківського стали "Діти Небесні" за гуморескою Остапа Вишні. Після завер-

шення роботи в оперному театрі він активно звертається до оперного жанру і пише опери "Сотник" (за поемою Т.Шевченка), "Сміливий зброяр" (за драмою І. Кочерги "Свічине весілля"), "Закоханий соцький" (за комедією М.Кропивницького "Зальоти соцького Мусія"), "Наймичка" (за однойменною поемою Т.Шевченка), що увійшли до класичного фонду української опери, а також музичну комедію "Вій" (за повістю М.Гоголя).

Поряд з операми композитор продовжує творити хори, пісні, романси, пише "Лемківську рапсодію", симфонічні варіації, музику до театральних постановок і до двох відомих кінофільмів "Назар Стодоля" та "Устим Кармелюк", а також здійснює обробки західноукраїнських пісень. Його творчість воєнного періоду розпочинається кантатою "Гнів слов'ян" і включає цикл романсів "У дні війни" та цикл однойменних пісень "Думу про Україну" на тексти М.Рильського, симфонічну поему "Сагайдачний". У цей же період М.Вериківський пише кантату "Микола Лисенко", хори на слова П.Тичини, створює музичні портрети Ярослава Мудрого, Григорія Сковороди.

У перші післявоєнні роки у творчості композитора переважає "закарпатська тематика": музика до кінофільму "Закарпатська Україна", симфонічна рапсодія та хорові твори "Закарпатська сюїта для хору", обробка "10 пісень Закарпатської України" для голосу з фортепіано. Водночас він створює цикл дитячих пісень, пише пісні на слова Т.Масенка, А.Малишка, М.Рильського. Для творчості М.Вериківського в 40-і роки, особливо в галузі великих музичних форм, характерна перевага тематики, пов'язаної з історичним минулим України, чим композитор викликав невдоволення партійного керівництва — і ЦК Компартії України, акцентуючи на історичній тематикі його творів, "застеріг від надмірного захоплення нею".

Особливе місце у творчості Михайла Вериківського займала редакторська діяльність: він багато працював над забутими творами, воскрешав їх до життя, повертав слухачам. Ще до війни відредагував та оркестрував музичну комедію К.Стеценка "Сватання на Гончарівці" і "Вечорниці" П.Ніщинського, сюїту з опери М.Аркаса "Картина". У повоєнний період таку ж роботу композитор здійснив над операми М.Лисенка "Утоплені", П.Сокальського "Облога Дубна", М.Леонтовича "На русалчин Великдень", Г.Козаченка "Пан Сотник". Він редагував і симфонічні твори, зокрема "Російську симфонію на українські теми" невідомого автора, побудовану на народних піснях, а також оркестрував "Жалібний марш" і кантату "Умерпоет" М.Лисенка. Працював М.Вериківський і над творами своїх зарубіжних

колег-сучасників, зокрема, відредагував і оркестрував музичну поему корейського композитора Тен Дін Ока "Рідна земля". Творчість композитора багатогранна: він охопив майже всі найголовніші музичні жанри. Значні заслуги М.Вериківського як редактора і популяризатора музичної творчості вітчизняних і зарубіжних композиторів сучасності та минулого. Дослідники музикознавчі зазначають, що в багатьох музичних жанрах він був першовідкривачем, хоча його спадщина і дотепер залишається малодослідженою. Як теоретик і практик музичного мистецтва, Михайло Вериківський здійснював титанічну працю: окрім написання музичних творів, диригування та викладання, зберігав робочі контакти з творчими колективами (операми, драмтеатрами, кіностудіями), переглядав десятки лібрето, сотні поетичних текстів, редагував твори інших композиторів, вів ґрунтовні музично-

теоретичні дослідження.

М.Вериківський продовжував і розвивав теоретичну концепцію свого вчителя Болеслава Яворського. Творча спадщина композитора настільки значна, що до 100-ліття від дня його народження було прийняте рішення про публікацію повного зібрання творів (цим опікувалися дочки композитора Ірина й Олена), але через брак фінансування світ побачили лише кілька томів. Небезпроблемною виявилася доля багатьох матеріалів його багатогранної творчої спадщини. Протягом довгого часу основним джерелом вивчення масштабного творчого доробку композитора був приватний архів родини Вериківських. На сьогодні документи і матеріали щодо творчості М.І.Вериківського можна знайти в ЦДАМЛМ України. Спочатку були прийняті на зберігання матеріали його творчої діяльності, а згодом і частина приватної бібліотеки, в якій знаходяться більше тисячі примірників нотних і книжкових видань, в тому числі і рідкісних, періодика початку XX століття.

Особовий архівний фонд композитора настільки багатий, що його систематизували аж у восьми розділах: масив власних творчих матеріалів; епістолярна спадщина; біографічні документи; матеріали творчості інших композиторів, зібрані ним самим; документи

і матеріали про самого композитора (статті, спогади, рецензії, відгуки, анонси тощо); нотні автографи; ілюстративні матеріали; теоретичні праці (саме вони висвітлюють етапи становлення М.Вериківського як музичного теоретика). Представлені в архіві навіть учнівські роботи: конспекти лекцій, вправи з курсів гармонії, поліфонії, ладового ритму. Окремо зібрані нотні рукописи з теоретичним розробками, теоретичні дослідження, таблиці та схеми. За документами до біографії М.Вериківського прослідковується його творча еволюція як композитора, диригента, науковця, педагога, громадського діяча. Цікавими є матеріали, пов'язані з виконанням творів композитора (афіші, програми, ділове листування), що розкривають широкую географію його популярності. Важливий момент, який засвідчує мистецький авторитет Михайла Вериківського: в 1940-х роках він очолював так званий "бригадний проект" зі створення Гімну УРСР. До цієї творчої групи входили видатні українські композитори Борис Лятошинський, Левко Ревуцький та інші. В архівах збереглися не тільки протоколи обговорень конкурсних варіантів Гімну, а й власне нотний матеріал.

Ознайомлення з архівними матеріалами підтверджує те, що ми знаємо про композитора з уст членів його родини, зі спогадів сучасників. Вериківський наголошував, що постійне слухання музики — важлива умова формування професіоналізму та мистецької ерудиції справжнього музиканта, який знає, шанує і пропагує сучасну музику та музичні скарби минувшини. Тому в особовому фонді М.Вериківського — сотні програм і запрошень на музичні фестивалі, концерти, літературно-музичні вечори, авторські концерти провідних композиторів України XX століття, гастрольні вистави оперних театрів. У цьому ж фонді — матеріали про роботу композитора на посаді завідувача кафедри хорового диригування Київської державної консерваторії ім.П.І.Чайковського, а також як члена Вченої ради консерваторії та Інституту МФЕ ім.М.Рильського, як члена організаційного бюро Спілки композиторів УРСР, як активного діяча Українського театального товариства, організатора музичних конкурсів.